

TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİK SÜRECİNİN MALİ GÖSTERGELER AÇISINDAN AB’NİN YENİ ÜYE ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yrd. Doç. Dr. Hakan YAVUZ¹
Öğr. Gör. Sinem YAVUZ²

ÖZET

Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkisi uzun bir tarihsel geçmişe dayanmasına rağmen, halen nihai hedefine ulaşamamıştır. Ancak tam üyelik yolunda önemli adımların atıldığı söylenebilir. Söz konusu gelişmelere paralel olarak, Türkiye-AB ilişkilerine yönelik literatür de genişlemektedir. Literatürde bazı çalışmalar ilişkinin ekonomik, mali, bazı çalışmalar da siyasi, kültürel ve sosyal boyutunu ele almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin AB üyelik sürecinin mali göstergelere gösterdiği uyumun AB’nin yeni üye ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Yapılan incelemeler sonucunda, Türkiye’nin 2013 itibariyle Maastricht Yakınlaşma Kriterlerindeki (MYK) mali göstergelere, AB’ye yeni üye olan ülkelerin önemli bir kısmından daha uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Maastricht Yakınlaşma Kriterleri, Kamu Açığı, Borç Stoku

COMPARATIVE OF TURKEY'S EU MEMBERSHIP PROCESS IN TERMS OF FINANCIAL INDICATORS COMPARED TO THE OTHER NEW MEMBER STATES OF THE EU

ABSTRACT

Despite a long history, Turkey's relationships with European Union (EU), still not reached its final destination. However, it's said that some important steps have been taken towards full membership between the parties. Developments in the literature for Turkey-EU relations are expanding parallels. Some studies evaluate economic and financial and some of them political, cultural and social dimensions of Turkey-EU relations in the developing. Hereby, the purpose of the study is to analyze the harmony of Turkey's EU membership process in terms of financial indicators compared to the other new member states of the EU. In financial indicators, As a result of the investigations, it has been found that Turkey is more compatible than other new member states of the EU regarding financial indicators of Maastricht Criteria as of 2013.

¹ Yrd. Doç. Dr. Hakan YAVUZ, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, hyavuz@sakarya.edu.tr

² Öğr. Gör. Sinem Yavuz, Sakarya Üniversitesi Alifuat Cebesoy Meslek Yüksek Okulu Maliye Bölümü, sinemy@sakarya.edu.tr

Key Words: Maastricht Convergence Criterias, Public Deficit, Debt Stock

1. Giriş

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi, uzun yıllardan beri bitmek bilmeyen sorun ve/veya engellerin etkisiyle, her geçen dönem farklı bir boyut kazanmıştır. Aleyhine yaşanan gelişmelere rağmen, Türkiye'nin AB hedefinden vazgeçmemesinin altında ekonomik, mali, sosyal, siyasal, hukuki, kültürel, vb. birçok etken bulunmaktadır. Gerek ekonomik büyüklüğü, gerekse temel mali göstergelerde yaşanan (kamu borç stoku/GSYH, bütçe açığı/GSYH, kamu borçlarının sürdürülebilirliği, faiz dışı fazla ve bütçe denkliği alanındaki gelişmeler, vb.) istikrarlı gelişmelerin, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecini daha da güçlendirdiği söylenebilir. Özellikle 2004 ve 2007 yıllarında yaşanan genişlemeyle, ekonomik ve sosyal göstergeleri Türkiye'nin gerisinde olan bazı ülkeler AB'ye tam üye olarak kabul edilmiş, Türkiye ise çeşitli gerekçelerle kabul edilmemiştir.

2007-2008'den itibaren yaşanan Küresel Finansal Krizin de etkisiyle, AB'nin bazı ülkelerinin ekonomik, mali ve sosyal göstergelerinde istikrarsızlıklar yaşanmıştır. 2015 yılı itibariyle söz konusu istikrarsızlıkların devam ettiği söylenebilir. Hatta bazı ülkeler kamu borç stoku açısından iflas noktasına kadar gelmiştir. Finansal kriz, Türkiye'nin temel ekonomik ve mali göstergelerini olumsuz etkilese de, özellikle mali göstergelerdeki (bütçe açığı, bütçe açığı/GSYH, net borç stoku, borç stoku/GSYH, vb.) istikrar seyri devam etmiştir.

AB'de Avro Bölgesi ülkeleri tek para sistemi ve Avrupa Merkez Bankası uygulamaları sonucunda özerk ve ulusal bir Merkez Bankasına sahip olamamışlardır. Dolayısıyla bu ülkeler, bütçe açıklarının finansmanında para basma veya senyoraj gelirinden mahrum kalmışlardır. Bu durum üye ülkelerin borçlanma gelirinine eskisinden daha fazla ihtiyaç duymasına ve kamu borç stoklarının artmasına neden olmuştur (Temur vd., 2014: 230). Bütçe açıkları ve artan kamu borç stoklarının sürdürülebilir seviyeden uzaklaşması MYK'ya uyumun Birlik açısından önemli olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada da Maastricht Anlaşmasında belirtilen mali kriterler ele alınarak, bu kriterler bakımından Türkiye'nin AB'ye yeni üye olan ülkelere³ göre konumunun karşılaştırmalı olarak tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Türkiye AB İlişkilerinin Gelişimi

³ Bu ülkeler Avrupa Birliği'nin 5. Genişlemesinde (2004) Birliğe tam üye olarak kabul edilmiştir. Birliğe son üye olan ülke Hırvatistan'dır (2013). Söz konusu ülkeler; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovenya, Slovakya

Türkiye'nin AB ile olan ilişkisi deyince akıllara ilk olarak zorlu, yıpratıcı, uzun soluklu ve yapısal reformları çağrıştıran bir süreç gelmektedir. Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra 31 Temmuz 1959'da Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmasıyla başlamıştır. AET Bakanlar Konseyi, başvuru üzerine Türkiye'ye üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiştir. Bu anlaşmayla taraflar arasındaki diyalog daha sistematik hale gelmiştir. Böylece Türkiye ve AB karşılıklı olarak niyetlerini resmileştirmiştir. 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve "Geçiş Dönemi" ne ilişkin koşullar belirlenerek taraflar arasındaki süreç farklı bir boyut kazanmıştır (<http://www.abgs.gov.tr> (a)).

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle taraflar arasındaki ilişkiler kesintiye uğrasa da 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye birliğe üyelik başvurusu yaparak ilişkilerin yeniden canlanmasını hedeflemiştir. Ancak komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği önerisiyle Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<http://www.abgs.gov.tr> (a)).

1980'li yıllar itibariyle Dünya'da ve Avrupa'da küreselleşmenin de etkisiyle görülen hızlı değişim süreci, 1985'ten itibaren doğu ve batı blokları arasındaki zıtlaşmanın yumuşaması AB ve Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemiştir (Manisalı, 2002: 28). Aslında 1960'lardan 1990'ların ortalarına kadar, Türkiye-AB ilişkilerinde tam üyelik yönünde somut bir gelişmenin sağlanamadığından söz edilebilir (Dedeoğlu, 2005: 23). Gümrük Birliği ile farklı bir boyut kazanan ilişkiler, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu zirvede, Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Bununla birlikte, 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi ilişkilerdeki bir diğer dönüm noktası olarak ifade edilebilir. Bu zirvede Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetler arası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Yine aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi yayımlanmıştır (<http://www.abgs.gov.tr> (a)).

Özetle, Türkiye-AB ilişkileri, başlangıcından bu yana Türkiye'ye özgü yeniliklerle şekillendirilen uzun soluklu bir dönemi ifade eder. AB politikasının temel dinamikleri; demokrasinin kurumsallaşması ve insan haklarının gelişimi, çağdaşlaşma, serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaşması ve istikrarlı bir dış politika arayışı, Türkiye için ana hedefler olarak görülmektedir. Bu anlamda AB süreci, Birliğin özgürlük alanı, demokrasisi ve ekonomik altyapısına ilişkin yapısına binaen geçici bir hevesten ziyade Türkiye'nin hem yerel hem de dış politika vizyonlarını belirleyen bir dışsal dinamik görevi görmüştür (Elmas, 2013: 3, 15).

3. AB Mali Kriterleri

AB üye devletleri açısından ekonomik ve mali kriterlerin belirlendiği anlaşma 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasıdır. Bu anlaşma ile üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi hedeflenmiştir (Dilekli ve Yeşilkaya, 2002: 1). Böylece, Birlik genelinde alınacak kararların daha hızlı ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi de sağlanmış olacaktır.

Maastricht Antlaşması'nda üye devletlerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılımı için öngörülen kriterler şunlardır (<http://www.abgs.gov.tr> (b)):

- ✓ Her üye devletin yıllık ortalama enflasyon oranı, fiyat artışını en düşük üç üye devletin yıllık enflasyon oranı ortalamasını en fazla 1.5 puan geçebilecektir,
- ✓ Üye devletlerin kamu açıklarının gayri safi yurtiçi hâsıllarına oranının yüzde 3'ü aşmaması gerekmektedir,
- ✓ Üye devletlerin kamu borç stoklarının, gayri safi yurtiçi hâsıllarına oranının yüzde 60'ı geçmemesi zorunludur,
- ✓ Her üye devlet, fiyat istikrarı bakımından en iyi sonucu sağlayan üç üye devletin ortalama nominal uzun vadeli faiz oranını en fazla 2 puan aşabilecektir,
- ✓ Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

Görüldüğü gibi, kriterlerde maliye (kamu borç stokunun ve bütçe açığının sınırlandırılması) ve para politikası açısından (uzun vadeli faiz oranları, enflasyon ve devalüasyonun sınırlandırılması) belli ölçütler getirilmiştir. İki kısıtlamanın, yani para ve maliye politikası gibi temel iktisadi araçların kısıtlanmasının nedeni bütçe ve fiyat istikrarıdır. MYK'nin ana amacı, bu iki alanda istikrarı sağlayarak üye ülkeleri birbirine yakınlaştırmaktır. Bu kriterlerde, diğer ekonomik ve/veya mali göstergelerle ilgili herhangi bir kısıt bulunmamaktadır (İnan, 2005: 74-75, Kocağ ve Bakan, 2013: 942). Diğer taraftan, kriterlere uyum açısından ortaya konan sınırlamalar Türkiye açısından henüz resmen bağlayıcı bir mali kural olarak adlandırılmamakla birlikte, özünde, Türkiye için de bağlayıcı bir mali kural işlevi gördüğü söylenebilir (Keskingöz, 2013: 266).

Türkiye'nin mali göstergeleri son yıllarda benimsenen maliye politikası uygulamaları ile ifade edilen hedeflere büyük oranda uyumlu hale gelmiştir. Bununla birlikte, özellikle Kalkınma Planları ve Orta Vadeli Program'da (OVP) ki bazı hedefler Maastricht Anlaşmasında belirtilen kriterlerle örtüşmektedir. Söz konusu karar ve hedefler şu şekilde özetlenebilir;

✓ Özellikle 9. Kalkınma Planının giriş kısmında "**AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye**" vizyonuna vurgu yapılmaktadır. Bu vurgunun ön plana çıkarıldığı Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 1, 3).

✓ "Uygulanan sıkı maliye politikasının doğal bir gereği olarak gelir artırıcı ve harcamaları disipline edici tedbirler alınmış, bununla birlikte mali uyum büyük ölçüde gelir artırıcı politikalarla sağlanmıştır. Yüksek oranlı büyüme de gelirleri artırmak suretiyle bu sürece katkıda bulunmuştur" (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 16). Bu gelir artırıcı tedbir ve politikaların MYK'den Kamu Açığı/GSYH'nin %3'ü geçmemesi hedefini destekleyici etkisinden bahsedilebilir.

✓ Dokuzuncu Kalkınma Planı Temel Amaçlar başlığı kapsamında; "Plan döneminde, kamu borç stokunun milli gelire oranını düşürme sürecini devam ettirecek ve cari açığın kontrol altına tutulmasına da yardımcı olacak şekilde mali disipline uyulacaktır." (Dokuzuncu Kalkınma Planı Kalkınma Planı, 2006: 64). Söz konusu hedefin MYK'den Kamu Borç Stoku/GSYH'nin %60'ı aşmaması hedefini destekleyici etkisinden bahsedilebilir.

✓ Onuncu Kalkınma Planının "Maliye Politikası" başlığı taşıyan kısmının amaçlar bölümünde, kamu borç stokunun GSYH içindeki payının düşürülmesine vurgu yapılarak, kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol altında tutulmasının önemi ön plana çıkarılmaktadır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 75).

✓ Bilindiği gibi, kamu borç stoku/GSYH oranının azaltılmasında kamu kesimi borçlanma gereğinin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu amaçla 10. Kalkınma Planının 3. bölümünün "Öncelikli Dönüşüm Programları" başlığını taşıyan 5. kısmında "kamu kesimi borçlanma gereğinin Plan dönemi sonunda GSYH'ya oran olarak yüzde 0,5 seviyesinde gerçekleşmesi" hedefinin tutturulabilmesi kamu borç stoku/GSYH oranının daha da azalmasında etkili olabilir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 158).

✓ OVP' de, 2014 yılı sonunda yüzde -1.4 olacağı tahmin edilen bütçe dengesi/GSYH oranının, Program dönemi sonunda (2017) yüzde -0,3'e gerilemesi hedeflenmektedir (OVP, 30). Öte yandan 2017 yılında Genel Devlet Dengesinin GSYH'ye oranının 0.1 (pozitif) olması hedeflenmektedir.

✓ OVP'de "GSYH'ye oran olarak, 2014 yılında yüzde 33.1 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen AB tanımlı genel devlet borç stokunun Program dönemi sonunda (2017) yüzde 28.5'e gerilemesi öngörülmektedir" (OVP, 28).

✓ OVP kapsamında "güçlü rezerv tutulması, ortalama vadenin piyasa koşullarının elverdiği ölçüde uzatılması, borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli

enstrümanlarla yapılması” hedeflenmektedir. Bu hedefin gelecek yıllarda borçlanma göstergelerinin daha da düzeltilmesine yönelik olduğu söylenebilir (OVP, 19).

✓ Son olarak 2013 yılı itibariyle -%18.5 (GSYH’ye göre oranı -1.2) olarak gerçekleşen bütçe dengesinin dönem sonunda (2017) -%7.1’e (GSYH’ye oranı -%0.3) düşürülmesi hedeflenmektedir (OVP, 30). Bu hedef de kamu açığı/GSYH oranında gerçekleştirilmesi öngörülen hedefi destekler niteliktedir.

4. Literatür İncelemesi

Türkiye’nin AB üyelik sürecinin değerlendirilmesine yönelik literatürde fazlasıyla çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ilişkinin ekonomik boyutunu ele alanlar değerlendirilmiştir. Tekgül (2001), 1996-2000 dönemine yoğunlaşarak Türkiye’nin yukarıda ifade edilen beş ekonomik kriterden dördüne uyum göstermediğini sadece, kamu borçları/GSYH kriterinde birliğin saptadığı orana yaklaşabildiğini tespit etmiştir. Çetin (2001), Türkiye’nin MYK’ye uymakta esas zorluğunun kamu açığını yeteri kadar kısmadığı bir dönemde sermaye hareketlerini serbestleştirdiğinden, yüksek enflasyon, yüksek faiz oranı ve istikrarsız döviz kurları gibi sorunların daha sonra süreklilik kazanması olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru istikrar değişkenlerinde MYK’ye gerekli uyumu gösterememektedir. Günay ve Özen (2002), 2000 yılı itibariyle Türkiye’nin MYK’nin oldukça gerisinde olduğunu, gittikçe artan toplam borçlar/GSYİH oranı ve bunu takip eden bütçe açıklarının artışının AB’ye dolayısıyla ekonomik ve parasal birliğe girme hedefinden uzaklaşılmasına neden olacağına dikkat çekmişlerdir.

Bayraktutan ve Bayraktar (2004), 1999-2003 dönemini AB-15, Yeni Üyeler ve Aday Ülkeler şeklinde üçlü ayrıma göre ele alarak; Türkiye’nin, söz konusu kriterlerin tamamından uzak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Hatta kriterlere uyumda en kötü ülkenin Türkiye olduğu vurgulanmıştır. Ayaç (2006)’ya göre, Türkiye’de 1980-2002 döneminde görülen ekonomik istikrarsızlığın ve güven ortamının olmayışının yatırımcıların gözünde risk unsurunu arttırdığından uzun ve kısa vadeli faiz oranları yükselmiştir. Artan faiz oranlarının borçlanma maliyetlerini yükseltmesi ve faiz giderlerini arttırması, Maastricht Anlaşmasında belirtilen borçlanma ve bütçe açığı kriterlerinin tutturulamamasına neden olmuştur.

Türkiye’nin MYK’ya uyum sağladığına dikkat çeken çalışmalarda bulunmaktadır. Turanlı ve diğ. (2006), Türkiye’nin siyasi ve politik sorunlardan dolayı AB’ye üye olamadığı sonucuna ulaşmışlardır. Öztürk ve Biner (2008), Türkiye’nin 2007 yılı sonu itibariyle özellikle kamu toplam borç stoku/GSYİH oranı ve bütçe açığı/GSYİH oranı kriterlerine uyduğu ancak uzun vadeli faiz ve enflasyon oranlarına ilişkin kriterleri gerçekleştirmekten uzak bulunduğunu tespit etmişlerdir. Akçay (2008), Türkiye’nin, MYK’ya uyum sağlanması yönünden adaylık statüsü kazandığından beri, önemli bir ilerleme gösterdiğine

vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte Türkiye, parasal (enflasyon, faiz) ve mali kriterlerde (bütçe, kamu borcu) büyük iyileşme sağlamasına rağmen, hala parasal kriterlerde AB ve Ekonomik Parasal Birlik alanı ortalamasının çok üzerindeyken, mali kriterlerde AB ve Avro alanı ortalamasından daha iyi durumdadır.

Keskingöz (2013) ise, 2002-2012 dönemini ele alarak mali disiplinin sağlanmasında uygulanan mali kuralların etkili olduğunu ve etkin borç yönetimi sayesinde borçlanma göstergelerinin AB ülke ortalamalarından daha düşük gerçekleştiğini tespit etmiştir. Literatür incelemesi sonucunda, 2000’li yılların ilk çeyreğine kadar Türkiye’nin mali ve ekonomik göstergeleri MYK’ye uyum sağlamazken, 2000’li yılların ilk çeyreğinden itibaren söz konusu kriterlere uyumun giderek arttığı tespit edilmiştir.

5. Parasal Birliğe Geçişte Mali Kriterler: Türkiye ve AB’nin Yeni Üye Ülkelerinin Durumu

Maastricht Anlaşmasında belirtilen mali kriterler; üye devletlerin planlanan, ya da fiili kamu açıklarının gayri safi yurtiçi hâsıllarına oranının yüzde 3’ü aşmaması ve üye devletlerin planlanan, ya da fiili kamu borç stoklarının, gayri safi yurtiçi hâsıllarına oranının yüzde 60’ı geçmemesidir. Söz konusu kriterlere Türkiye’nin ne düzeyde uyum sağladığı aşağıdaki tablo (tablo 1) da ele alınmaktadır.

Tablo 1: Türkiye’nin Bütçe Açığı ve Borç Göstergeleri

Yıllar	Bütçe Açığı / GSYH (%)	Kamu Borç Stoku / GSYH (%)	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSYH
1990	-2.2	25.2	5.5
1995	-3.0	32.9	3.7
1999	-8.7	39.8	11.6
2000	-8.0	38.2	8.9
2001	-12.2	77.9	12.1
2002	-11.5	74.0	10.0
2003	-9.0	67.7	7.3
2004	-5.4	59.6	3.6
2005	-1.2	52.7	-0.1
2006	-0.8	46.5	-1.9
2007	-1.8	39.9	0.1
2008	-2.0	40.0	1.6
2009	-5.6	46.1	5.0
2010	-3.6	42.3	2.4
2011	-1.4	39.1	0.1
2012	-2.1	36.2	1.0
2013	-1.2	36.2	0.5

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr> (a), adreslerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, Türkiye'de bütçe açığı/GSYH oranı 2005-2013 döneminde 2009 ve 2010 yılı hariç %3'lük oranın altında seyretmiştir. 2009 ve 2010 yıllarının %3'lük oranın üzerinde seyretmesinde 2008 yılında başlayan Küresel Finansal Krizin etkilerinin olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, söz konusu oran 2005, 2006 ve 2013 yıllarında en düşük seviyededir. Bu seviyede de o yıllarda gerçekleştirilen ve özelleştirmeden kaynaklanan gelirlerin etkisi kadar Küresel Finansal Kriz sonrası uygulanmakta olan sıkı maliye politikalarının etkisi olduğu ifade edilebilir.

Kamu borç stokunun/GSYH payı ise 2004-2013 döneminde %60'ın altında gerçekleşmiştir. 2001, 2002 ve 2003 yılları ise sırasıyla %77.9, 74.0 ve 67.7'dir. Bu yıllarda oranın yüksek çıkmasında 2000-2001 Ekonomik Krizinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Gerek kamu açığı/GSYH, gerekse Kamu Borç Stoku/GSYH oranlarında MYK'ye gösterilen uyumda, Türkiye ekonomisinde 2001 Krizinden sonra görülen yüksek tempolu büyüme hızı ve izlenen maliye politikasının etkilerinin olduğu söylenebilir.

Maastricht mali kriterlerini AB yeni üye ülkeleri ve Türkiye açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirmeden önce, Türkiye'nin temel makro ekonomik göstergelerinde yeni üye ülkelere göre hangi pozisyonda olduğunu tespit etmek amacıyla aşağıdaki tablo (tablo 2) hazırlanmıştır. Temel makro ekonomik göstergeler kapsamında kişi başına düşen gelir, ekonomik büyüme hızı, işsizlik oranı ve enflasyon oranı ele alınmıştır.

Tablo 2: AB Yeni Üye Ülkeleri ve Türkiye'nin Temel Ekonomik Göstergeleri⁴

⁴ BG: Bulgaristan, CZ: Çek Cumhuriyeti, ET: Estonya, HR: Hırvatistan, CY: Kıbrıs, LV: Letonya, LT: Litvanya, HU: Macaristan, MT: Malta, PL: Polonya, RO: Romanya, SK: Slovakya, SL: Slovenya, TR: Türkiye

Hakan YAVUZ/Sinem YAVUZ

	<i>Kişi başına gelir (avro) - 2013</i>	<i>İşsizlik oranı (%) 2014:M08</i>	<i>Büyüme hızı (%)</i>				<i>Enflasyon oranı (%)</i>			
			<i>06 06</i>	<i>09</i>	<i>11</i>	<i>13</i>	<i>06 06</i>	<i>09</i>	<i>11</i>	<i>13</i>
BG	5500	10.3	6.5	-5.5	1.8	0.9	7.4	2.5	3.4	0.4
CZ	14200	6.4	7.0	-4.5	1.8	-0.9	2.1	0.6	2.1	1.4
ET	13900	7.5	10.2	-14.1	8.7	2.2	4.4	0.2	5.1	3.2
HR	10100	14.9	4.9	-6.9	0.2	-0.9	3.3	2.2	2.2	2.3
CY	19000	15.3	4.1	-1.9	0.4	-5.4	2.2	0.2	3.5	0.4
LV	11600	10.6	11	-17.7	5.3	4.1	6.6	3.3	4.2	0.0
LT	11700	9.2	7.8	-14.8	6.0	3.3	3.8	4.2	4.1	1.2
HU	9900	7.4	3.9	-6.8	1.6	1.1	4.0	4.0	3.9	1.7
MT	17200	5.6	2.6	-2.8	1.4	2.9	2.6	1.8	2.5	1.0
PL	10100	8.1	6.2	1.6	4.5	1.6	1.3	4.0	3.9	0.8
RO	7100	6.7	7.9	-6.6	2.3	3.5	6.6	5.6	5.8	3.2
SK	13300	12.9	8.3	4.9	3.0	0.9	4.3	0.9	4.1	1.5
SL	17100	8.6	5.8	-7.9	0.7	-1.1	2.5	0.9	2.1	1.9
TR	8800 (tahmini)	10.1	6.9	-4.8	8.8	4.1	9.3	6.3	6.5	7.5
Ort.	12360	9.5	6.6	-7.1	2.9	0.9	3.9	2.3	3.6	1.4

Kaynak: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2’den de görüldüğü gibi, Türkiye’nin kişi başına düşen geliri, yeni üye ülke ortalamalarının altındadır. Bu oranda en düşük miktar 5500 Avro ile Bulgaristan olurken, onu sırasıyla 7100 Avro ile Romanya, 8800 Avro ile Türkiye takip etmektedir. En yüksek kişi başına düşen gelirler ise sırasıyla Kıbrıs (19000), Malta (17200) ve Slovenya (17100)’dır. Büyüme hızlarına bakıldığında ise 2006, 2011 ve 2013 yıllarında Türkiye 13 ülke ortalamasında daha hızlı büyümüş, 2009 yılında da daha az küçülmüştür -Küresel Finansal Krizin de etkisiyle-. 2013 yılı itibariyle Türkiye söz konusu ülkeler arasında Letonya ile birlikte en hızlı büyüyen ülkedir. Büyüme hızlarıyla ilgili en dikkat çeken özelliklerden biri 2009 yılında bütün ülkeler küçülürken, Polonya’nın %1.6 ile büyümesidir.

Diğer taraftan, 2014:M08 itibariyle Türkiye, en yüksek altıncı işsizlik oranına sahip ülke konumundadır. Bu alanda 13 ülke ortalaması 9.5 olurken, Türkiye 10.1 ile ortalamanın

üzerinde bir orana sahiptir. Son olarak, bütün yıllarda Türkiye'nin ortalamasının üzerinde bir enflasyon oranına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enflasyon oranı 2006, 2009, 2011 ve 2013 yıllarında bütün ülkelerden yüksektir. Tablo 3'te ise mali göstergeler açısından AB'nin yeni üye ülkeleri ve Türkiye karşılaştırması ele alınmaktadır.

Tablo 3: AB Yeni Üye Ülkeleri ve Türkiye'nin Mali Göstergeleri

	2010		2011		2012		2013	
	X	Y	X	Y	X	Y	X	Y
BG	-3.2	15.9	-2.0	15.7	-0.5	18.0	-1.2	18.3
CZ	-4.4	38.2	-2.9	41.0	-4.0	45.5	-1.3	45.7
ET	0.2	6.5	1.0	6.0	-0.3	9.7	-0.5	10.1
HR	-6.0	52.8	-7.7	59.9	-5.6	64.4	-5.2	75.7
CY	-4.8	56.5	-5.8	66.0	-5.8	79.5	-4.9	102.2
LV	-8.2	46.8	-3.4	42.7	-0.8	40.9	-0.9	38.2
LT	-6.9	36.3	-9.0	37.3	-3.2	39.9	-2.6	39.0
HU	-4.5	80.9	-5.5	81.0	-2.3	78.5	-2.4	77.3
MT	-3.3	67.6	-2.6	69.8	-3.7	67.9	-2.7	69.8
PL	-7.6	53.6	-4.9	54.8	-3.7	54.4	-4.0	55.7
RO	-6.6	29.9	-5.5	34.2	-3.0	37.3	-2.2	37.9
SK	-5.7	37.9	-6.2	46.2	-3.7	53.4	-14.6	70.4
SL	-7.5	41.1	-4.1	43.5	-4.2	52.1	-2.6	54.6
TR	-3.6	42.3	-1.4	39.1	-2.1	36.2	-1.2	36.2

Kaynak: <http://ec.europa.eu/eurostat> (a), <http://ec.europa.eu/eurostat> (b) ve <http://www.bumko.gov.tr> (b) adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur. X: Bütçe Açığı /GSYH (%), Y: Kamu Borç Stoku / GSYH (%)

Tablo 3'den de görüldüğü gibi, 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin bütçe açığı/GSYH oranı Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Kıbrıs, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'nın altında iken, Bulgaristan ile aynı Estonya ve Letonya'nın üzerindedir. Söz konusu oranının en düşük olduğu ülke %-0.5 ile Estonya olurken, en yüksek olduğu ülke ise %-14.6 ile Slovenya'dır. Bununla birlikte Hırvatistan, Kıbrıs, Polonya ve Slovenya'nın bu göstergede MYK'ya uyum sağlayamadığı görülmektedir.

Yine 2013 yılı itibariyle, Kamu Borç Stoku/GSYH oranı açısından Kıbrıs, Macaristan, Malta ve Slovenya dışında diğer ülkelerin MYK'ye uyduğu görülmektedir. Bu ülkeler içinde Türkiye, Estonya ve Bulgaristan'dan sonra en düşük oran sahip 3. ülkedir. En düşük oran %10.1 ile Estonya, en yüksek oran ise %102.2 ile Kıbrıs'tır. Ayrıca Türkiye'de ki söz konusu oran 13 ülkenin ortalaması olan %53.4'ün de altındadır.

Tablo 3'ün en dikkat çeken özelliklerinden biri ise 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin mali göstergelerinin 2010 yılına göre üye ülkelerden daha iyiye gitmesidir. Buna göre 2010 yılında Malta'nın kamu açığı/GSYH oranının Türkiye'den düşükken, 2013 yılında Türkiye'nin daha düşüktür. Aynı oran Bulgaristan'da da düşükken 2013 yılı itibariyle Türkiye ile aynı seviyede gerçekleşmiştir. Esas önemli gelişme kamu borç stoku/GSYH oranında görülmüştür. Buna göre, 2010 yılında Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'nın kamu borç stoku/GSYH oranı Türkiye'den düşükken, 2013 yılı itibariyle yüksektir.

Diğer taraftan, AB'ye üyelik yolunda bekleyen ülkelere⁵ bakıldığında da, Türkiye'nin kamu borç stoku/GSYH oranı birçok ülkenin altındadır. Örneğin bu oran Hırvatistan da %46.1, İzlanda da %91.7, Karadağ da %50.9, Makedonya'da %34.1, Sırbistan da %59.1, Arnavutluk da %63.5, Bosna Hersek de %27.7 ve Kosova'da %5.3'tür (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (c)). Bununla birlikte söz konusu oranın AB 28 ülkelerindeki ortalaması, yaklaşık olarak %85 seviyesindedir (Kamu Borç Yönetimi Raporu, 2013: 9).

Sonuç

Türkiye, AB ülkeleri ile uzun yıllardır ilişkilerini sürdürmekle birlikte, 2000'li yıllarda AB'ye tam üyelik yolunda birçok alanda önemli mesafeler kat etmiştir. Türkiye açısından AB'ye üyelik süreci ekonomik, mali, siyasi, hukuki ve sosyal alanda gerçekleştirilecek reformların gerçekleştirilebilmesi açısından önemli bir araçtır.

Son yıllarda Küresel Finansal Krizin de etkisiyle AB ülkelerinin temel ekonomik göstergelerinde yaşanan istikrarsızlıklar bu oluşumu tehdit etmeye başlamıştır. Birliğin kurulmasında öncü olan gelişmiş ülkelerde dahi, kamu kesimi borç stokunun milli gelir içindeki payının artması ve işsizlik oranlarının yükselmesi, Birlik ülkelerini ekonomik ve mali anlamda tehdit etmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada da AB'nin genişlemesiyle Birliğe yeni üye olan ülkelerin Maastricht Anlaşmasında belirtilen mali kriterlere ne düzeyde uyum sağladığı ve Türkiye'nin bu ülkelere göre söz konusu kriterlerde hangi konumda olduğu karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin kamu açığı/GSYH oranınının %3'ü aşmaması ve kamu borç stoku/GSYH oranınının %60'ın altında olması MYK'den mali kriterlere uyum sağladığını göstermektedir. Türkiye, özellikle kamu borç stoku/GSYH oranında yeni üye olan 13 ülkenin 12'sinden daha düşük bir orana sahiptir. Bu ülkelere sadece Bulgaristan 2013 itibariyle Türkiye'den daha düşük bir orana sahiptir. 2013 itibariyle 13 ülkenin kamu borç stoku/GSYH oran ortalaması yaklaşık %53 civarındayken, Türkiye'nin %36 civarındadır. Son olarak, bütçe

⁵ Bu ülkeler; İzlanda, Karadağ, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova'dır.

açığı/GSYH oranında Türkiye, yeni üye 10 ülkeden daha düşük bir orana sahipken, 2 ülkeden daha yüksek (Estonya, Letonya), Bulgaristan ile aynı orana sahiptir.

Kaynakça

AKÇAY, B. (2008), “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”, *Maliye Dergisi*, sayı: 155, Temmuz-Aralık, s. 11-38.

AYTAÇ, D. (2006), “Maastricht Anlaşması Yakınlaşma Kriterleri Çerçevesinde Bütçe Disiplini ve Türkiye İle İlgili Bir Karşılaştırma”, *Sosyo-Ekonomi*, Temmuz-Aralık, 2006-2, s. 137-151.

BAYRAKTUTAN, Y. ve BAYRAKTAR, Y. (2004), “Yakınlaşma Kriterleri Bağlamında AB Genişlemesi ve Türkiye”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 2004/2, s. 1-17.

ÇETİN, M. (2001), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Ekonomisinin Performans Değerlendirmesi”, *Yönetim ve Ekonomi*, cilt: 8, sayı: 2, s. 91-105.

DEDEOĞLU, B. (2005), “Dünden Yarına Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri”, *Siyasa*, yıl: 1, sayı: 1, Bahar.

DİLEKLİ, S. ve YEŞİLKAYA, K. (2002), Maastricht Kriterleri, DPT Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Aralık.

ELMAS, F. Y. (2013), “Türkiye-AB İlişkileri: Kaldığı Yerden Yeniden”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Analiz no: 24, Kasım, Ankara.

GÜNAY, A. ve ÖZEN, A. (2002), “Avrupa Birliği’nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 4, sayı: 2, s. 66-82.

İNAN, A. (2005), “Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri”, sayı: 52, s. 67-86.

KESKİNGÖZ, H. (2013), “Maastricht Kriterleri Doğrultusunda Türkiye’de Mali Disiplinin Sürdürülebilirliği Açısından Mali Kuralın Değerlendirilmesi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 10, sayı: 2, s. 261-274.

KOCAĞ, E. K. ve BAKAN, S. (2013), “Avrupa Birliği’ne Üyeliğin Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, International Journal of Social Science, vol. 6, issue: 1, s. 941-966, January.

MANİSALI, E. (2002), İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa ıkmazı, Otopsi Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, S. ve BİNER, C. (2008), “Ekonomik ve Parasal Birlik Maastricht Yakınlaşma Kriterleri erevesinde Euro Bölgesi ve Türkiye: Karşılaştırmalı Analiz”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, cilt: 45, sayı: 522, s. 1-13.

TEKGÜL, Y. B. (2001), “Maastrich Kriterleri ve Avrupa Birliği’ne Aday Ülkeler ile Türkiye'nin Uyum Durumlarının Karşılaştırılması”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt:15, Say:1-2, s. 347-360.

TEMUR, Y., ÇETİN, A., EROĞLU, N. ve EROĞLU, İ. (2014), “Maastricht Kriterleri erevesinde Türkiye’nin Kamu Borç Yükü Üzerine Ampirik Bir alışma”, *Marmara Üniversitesi İİB Dergisi*, cilt: XXXVI, sayı: I, s. 229-243.

TURANLI, M., ÜNAL. H. Ö. ve TÜREDİ, S. (2006), “Avrupa Birliği’ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 5, sayı: 9, Bahar 2006/1, s. 95-108.

Kamu Borç Yönetimi Raporu (2013), T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013),

<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCA4AC267A17F0C0F5>, 26.11.2014.

Orta Vadeli Program (2004-2006),

<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/7734,20142016ortavadeliprogrampdf.pdf?0>, 26.12.2013.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018),

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%20C4%B1nma%20Plan%20C4%B1.pdf>, 27.12.2014

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (a), 19.12.2013.

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=301&l=1> (b), 19.12.2013.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1> (a), 26.12.2014.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1> (b), 26.12.2014.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (c), 24.12.2013.

<http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html> (a), 26.12.2014.

<http://www.bumko.gov.tr/TR,157/butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri.html> (b), 26.12.2014.

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, 26.12.2014.